

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th March, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

BERDAQ ASARLARIDA INSON VA JAMYAT HAQIDAGI QARASHLAR

Begatov Jasurbek Numonjanovich

Toshkent pediatriya tibbiyot instituti

Tibbiy pedagogika va davolash fakulteti tyutori

Yusupova Dilorom Husniddinovna

Toshkent pediatriya tibbiyot institute 1-kurs talabasi

Inson va uning turmush tarzi haqida Berdaqning asarlaridagi qahramonlarida ko'rishimiz mumkin. Chunki uning asaridagi qahramonlarni hayotlarini, har kungi bo'ladigan muammolari hal qilish bilan yashaganliklarini ifoda etgan. Ular o'z dushmanlari bilan har kuni, har daqiqa, har soniya kurashdilar. Chunki ularning baxtlari ular tomonidan qisib qo'yilgan edi. Ular mehnatkashlarni har yili qiynalib, ter to'kib qilgan mehnatlarini qadriga yetmasdilar balki ularni hosillarini tortib olib boshlariga og'ir kunlarni solardilar.

Berdaq o'zining "Soliq", "Bo'lgan emas", "Bu yil" kabi she'rlarida xon va beklarning olib borayotgan siyosatini qoralaydi, ularning mehnatkash xalqqa o'tkazayotgan zulmini, shafqatsizligini tasvirlaydi. Berdaq insonni yuksaklikka ko'taradi, xalqni katta kuch ekanligini ta'kidlab, hukmron sinf vakillarini mehnatkash xalqni hurmat qilishga, ularga yordam berishga chaqiradi. Shoir o'zini xalqning ajralmas bir qismi, deb tasavvur qiladi¹.

Ular bu hosilga erishish uchun inson qo'lidan kelmaydigan, inson zoti hayoliga sig'dirmaydigan tubanliklarni, razilliklarni qilardilar. Ular Hudoga yaqin bo'lish uchun, balki baxt-saodatga erishish uchun, adolatga erishish uchun bu zolimlarga qarshi kurashadilar. Shoirning asarlaridagi qahramonlarni xalq juda sevardi. Lekin shoir boshqa muhabbatni nazarda tutgan ya'ni, so'fiy muhabbatini emas, oddiy xalq muhabbatini edi. Shoir ham oddiy xalq orasidan chiqqanligi va bu toifa insonlarini orasida yashagani, ularni ichki kechinmalarini his eta olgani bunga sabab bo'lgan. Shoir o'zining "Ber endi" degan she'rida esa oddiy xalqni o'z timsolida yoritib bergan.

Chiqar bo'ldi jonim tandan,
So'rasangiz, xalqim, mandan,
Yaratgan, tilagim sandan,

¹ <https://saviya.uz/hayot/tarjimai-hol/berdaq-1827-1900/>

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th March, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

Rahim qilgil zinhor endi.

Bunda shoirni tanidan joni chiqayotgani, umrini oxriga qadar ham xalqni dardi bilan yashashoygani haqida ko'rishimiz mumkin. Shunda ham oddiy xalqni yodga olib Olohndan ularga baxt-saodat tilayotganini bildiradi. Shu davrdagi qiyinchiliklarni Olohga murojat qilib o'tmoqda².

Berdaq o'zining ijtimoiy-siyosiy masalalarga bag'ishlangan asarlarida, Sharqning boshqa mutafakkirlari kabi jamiyatni odil va ma'rifatli podshoh boshqarishi lozim, degan fikrga keladi. U o'z davridagi adolatsiz va zolim xon davlatni boshqarishga yaroqsiz, deb hisoblaydi³.

Berdaqning og'ir turmush tarzi uning loqaydligidan emas, balki shu yo'lda, ya'ni haqiqat, adolat millat oldida boylukni emas o'z vijdonini qo'yganligi uchundir. U har doim oddiy xalq tamonida turib, ularning dardu hasratlarini birga baham ko'rgan. Berdaq og'ir soliqlardan qiynalayotgan qashshoq xalqning ayanchli ahvolini ko'rib, quyidagi "Soliq" she'ri orqali hukmron tabaqa vakillarini tanqid ostiga olgan:

Menga hech gap, eshagim bor,
Sotib berarman bir bozor,
Attang, sho'rli och Ernazar,
Unga qiyin bo'ldi soliq.

U o'tirgan- Qulimbet boy,
Tayyor oldida oppoq moy.
Och xalq yurar topolmay joy,
Tuhmat bo'ldi ushbu soliq.

Oq namatli ulkan o'tov
O'z oldiga bo'lib atov,
Erman oxun turar anov,
Ularga ham yo'qdir soliq
Quyidagi satrlardan birida Berdaq "Attang, sho'rlik och Ernazar, unga qiyin bo'ldi.

U o'tirgan- Qulimbet boy,

² И.Сагитов. Бердахтын творчествосты. Нукус. 1977.,231

³ <https://orifto.lib.uz/kutubxona/berdaq-1827-1900/>

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th March, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

Tayyor oldida oppoq moy.

Och xalq yurar topolmay joy,

Tuhmat bo'ldi ushbu soliq.

Oq namatli ulkan o'tov

O'z oldiga bo'lib atov,

Erman oxun turar anov,

Ularga ham yo'qdir soliq

Quyidagi satrlardan birida Berdaq "Attang, sho'rlik och Ernazar, unga qiyin bo'ldi soliq" satri orqali birgina Ernazar orqali hech narsasi yo'q butun xalqni ham nazarda tutmoqda. She'rdan uchragan "Boy omon qoldi soliqdan", "U o'tirgan- Qulimbet boy, tayyor oldida oppoq moy", "Qur'on ochib, xalqni so'rgan Eshonlarga yo'qdir soliq", "Erman oxun turar anov, ularga ham yo'qdir soliq", "Anov yurgan Pirim cho'loq, o'lguday munsik va yaloq, soliq yig'ishga shay shu choq" kabi satrlar orqali shoir hukmron tabaqaning adolatsiz tuzumini, ya'ni nega ma'lum bir tabaqa vakillari soliqdan ozod etiladi-yu, oddiy qashshoq xalq soliq to'lashi kerak? Ijtimoiy adolat va tenglik paymol bo'lgan. Boy va o'ziga to'q insonlar, amaldorlarning maddiy ahvoli yaxshi bo'la turib, hech narsasi yo'q qashshoq xalq soliq to'lashi kerak deb uqtirmoqchi shoir.

Berdaq ijodiy insoniylik, vatanparvarlik, olijanoblik singari fazilatlar alohida o'rin tutadi. U butun umri davomida o'z yurtdoshlarini ilm-ma'rifatga, birdamlikka, hamjihatlikka da'vat etdi. Mardlik jasorat, matonatni targ'ib qildi⁴.

Ma'lumki, Berdaq bunday o'ksik hayotga qarshi edi. Unga inson haqiqiy talab qilgan fikr bilan yashadi. Unga faqatgina hayoti davomida oddiy xursandchilik bilan o'tadigan kuni bo'lsa bas edi. Berdaq shu bilan ham kifoyalanar edi. Shuning uchun ham Berdaq o'sha davrdagi amaldor sinflarga qarama-qarshi munosabatda bo'lgan. Bir tomondan oddiy xalqni orasida kuchayib ketayotgan ishsizlik va hukmron tabaqa vakillari tomonidan o'z molu-mulkini, boyligini, vaqtini qayerga sarf qilishini bilmaganlari uchun shoirning g'azabiga tegar edi.

O'z mehnati bilan topgan bir burda nonni ko'rib, inson zavqlanadi degan fikrida shoir o'zining "Nodon bo'lma", "Mening o'g'lim" degan asarlarida aynan shu mavzuga tegishli joylarini ko'rishimiz mumkin. Masalan uning "Nodon bo'lma" she'rida quyidagi misralar mavjud.

⁴ <https://darakchi.uz/oz/7916>

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th March, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

Sening tenging emas amal,
Tushib oltin hovringdan sal,
Dalaga chiq, ketmonga gal,
Aqlingni yig', nodon bo'lma!

Belni bog'la, ketmonni ur,
Yormangni ich, kayfingni sur,
Ota-bobo yo'lidan yur,
Nodonlarday nodon bo'lma!

Bu yerda Berdaq bir yosh yigit haqida yozgan. Bu yigit o'sha davrda mehnatsiz, g'am-tashvishsiz, oson va oddiy hayot kechirishga harkat qilgan edi. Shoir bu yigitni odobga, mehnatga chaqirmoqda. Shu davrdagi amaldorlarni nodonligini shu bola orqali ommaga yetkazmochi bo'lgan shoir. "Sening tenging emas amal, tushib oltin hovringdan sal" degan misrasida esa amaldorlarni hokimiyat ularning ishlari emasligini, ularni joyi dalada ketmon chopishdan boshqa narsaga yarmasligini ko'rsatib bermoqda.

Berdaq ilmni, ilm ahlini juda qadirlar edi. U ilm ahillari xalqqa porloq kelajak, farovon hayot keltirishini aytar edi. Qoraqalpoq xalqini bir maqoli bor edi. "Kuchli odam bir insonni epalshi mumkin, bilimli inson esa mingta odamlarni eplashi mumkin". Shoir "Izlar edim" degan she'rida ilimning buyuk insonlarini eslatgan. Masalan: Navoiy, Fuzuliy va boshqalar. Bu odamlar o'z hayotini ilmga bag'ishlagan insonlar edi. Berdaq shu insonlarning falsafiy qarashlari bilan tanishib chiqdi va insoniyatga bo'lgan muhabbatini o'z asarlarida ochib berishga harkat qildi. Bundan tashqari, shoirning she'rlarida oddiy xalq hayoti haqqoniy aks ettirilgan edi. Uning "Xalq uchun", "Soliq", "Yoz kelurmu", "Bo'lgan emas"⁵ kabi she'rlarida mehnatkash xalq ommasining hayotidan olingan lavhalar mahorat bilan tasvirlangan. Bunda xalq boshiga tushgan musibatning ko'pchiligiga asosiy sababchi amaldorlar ekanligini aytib, ularning kirdikorlari ayovsiz fosh etilgan. Shoirning "Shajara", "Xorazm", "Omongeldi", "Oygo'stbiy", "Ahmoq podsho" kabi dostonlari xalq orasida juda mashhur bo'lgan.

Masalan uning "Ahmoq podsho"⁶ dostonini oladigan bo'lsak bunda ham

⁵ Berdaq. Tanlangan asarlar. T.1987. b.25.

⁶ Berdaq. Tanlangan asarlar. T.1987. b.91

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th March, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

shoir o'z kechinmalarini bu dostonga solganligini ko'rishimiz mumkin. Chunki Berdaq bu dostonni bir yilda yozganini, yoshi ancha ulg'ayganini, va boshqa kechinmalarini aytib o'tgan.

Qarasam, yoshim yetibdi,
Tish tushib, ishim bitibdi,
Yigitlik boshgan o'tibdi,
Berdimurod, holingga boq.

Bu yerda shoir hayotda ancha narsani boshidan kechirganini va oq-qorani tanib, yaxshi –yomonni farqini bilish yoshidan o'tganligini ko'rishimiz mumkin. Hattoki tishlari tushib, bu dunyodan oxirgi kunlar va boqiy dunyodan esa daslabki kunlar boshlanishiga ishora qilib, aytgan edi. Mana bir zunda yigitlik davri ham o'tib ketganini bilmay qolganligini, hayoti davomidagi qiyinchiliklar, noxaqliklar, oddiy xalqning naqadar ezilganligini u o'z yigitlik davrida ko'rdi. Shu tashvishlar bilan yoshi ulg'ayganligiga hatto o'zi ham ishonmayotganini ko'rishimiz mumkin. Chunki shoir o'ziga “Berdimurot, holingga boq” demoqda bu narsa shoirning o'ziga naqadar ayanchli hol ekanligini, hattoki o'zi ham o'z holiga achinish bilan boqmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. И.Сагитов. Бердахтын творчествосты. Нукус. 1977.,231
2. Berdaq. Tanlangan asarlar. T.1987.
3. <https://darakchi.uz/oz/7916>
4. <https://orifto.lib.uz/kutubxona/berdaq-1827-1900/>
5. <https://saviya.uz/hayot/tarjimai-hol/berdaq-1827-1900/>.

